

taşra eyaletlerinde de tâlimli askerî birlikler kurulmaya başlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 7, hk. 1308; Koçi Bey. *Risâle* (Ak-süt), s. 103; *Anonim Osmanlı Tarihi: 1099-1116/1688-1704* (nşr. Abdülkadir Özcan), Ankara 2000, s. 17, 90, 123, 157, 193-194, 208; Naimâ, *Târih* (haz. Mehmet İpşirli), Ankara 2007, II, 502, 516; III, 1115; IV, 1682, 1823, 1824; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyât* (nşr. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 192, 290, 492, 685, 713, 769; D'Ohsson, *Tableau général*, VII, 383; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 153 vd., 325, 395, 407; III/2, s. 287-288; IV/2, s. 344; a.mlf., *Merkez-Bahriye*, s. 358; Pakalın, III, 185, 634; Abdul-Karim Rafeq, "Yerliyya", *El²* (İng.), XI, 333-334.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

YERME

(bk. ZEM).

YERMÜK SAVAŞI

(معركة اليرموك)

Suriye'de Bizans egemenliğini sona erdiren ve müslümanların bölgeye hâkim olmasını sağlayan savaş (15/636).

Hız. Ebû Bekir'in gönderdiği ordular karşısında yenilgiye uğrayarak Suriye ve Filistin'deki egemenliğinin sarsıldığını gören Bizans İmparatoru Herakleios, müslümanları ele geçirdikleri yerlerden sökülüp atmak amacıyla büyük bir ordu hazırlayarak Ürdün'ün doğusuna açılan ve aynı adı taşıyan nehrin kenarındaki Yermük vadisine sevketti. Ordunun başkumandanlığını Theodoros Trithurios'a (Sakellarios), yardımcı kumandanlığı Vâhân'a verdi, kendisi Antakya'da kalmayı tercih etti. Orduda Gassânî emirlerinden Cebele b. Eyhem'in komutasında Kudâa, Gassân ve diğer bazı Suriyeli hristiyan Araplar'la Ermeniler de yer alıyordu. İbn İshak, Bizans ordusunda-

ki asker sayısını 100.000 olarak kaydeder (İbn İshak'tan naklen, Taberî, I, 2347). Diğer bazı kaynaklarda 120, 200, hatta 400.000 gibi abartılı rakamlar görülür (Belâzürî, s. 160; İbn A'sem el-Kûfî, I, 230). De Goeje, Bizans kaynaklarına dayanarak 80.000 rakamını verir (*Memoire*, s. 113). Bizans ordusunun sayısını çok daha az gösteren araştırmacılar da vardır (Kaegi, s. 198). Bizanslılar'ın hazırlıklarından haberdar olan Suriye orduları başkumandanı Ebû Ubeyde b. Cerrâh, gayri müslim halkı himaye edemeyecekleri için toplanan cizyenin iadesinden sonra Humus ve Dimaşk'taki kuvvetlerin geri çekilmesine, bölgedeki diğer kuvvetlerle birleşerek Yermük vadisine hareket edilmesine karar verdi. 25.000'i aşkın orduda 100'ü Bedir gazisi 1000 kadar sahâbî bulunuyordu. Bunların arasında Es-mâ bint Ebû Bekir es-Siddîk, Ümmü Habîbe bint Âs, Havle bint Sa'lebe el-Ensâriyye gibi kadın sahâbîler de vardı (Taberî, I, 2348-2349; Belâzürî, s. 160).

Hâlid b. Velîd, Ebû Ubeyde ve diğer kumandanlarla istişare ettikten sonra Araplar'ın daha önce bilmedikleri bir savaş nizamını (bölük ve tabur sistemi) ilk defa bu muharebede uygulamaya karar verdi. Kalabalık Bizans ordusunun küçük birliklere ayrıldığını görünce o da ordusunu otuz sekiz küçük bölüğe ayırıp her birinin başına bir kumandan tayin etti, böylece ordunun bir arada bulunma tehlikesini önlemek istedi. Destek ve emniyet için Saîd b. Zeyd kumandasındaki bir bölüğü ordunun arka tarafına yerleştirdi. Kumanda ettiği süvari birliğini iki kısma ayırarak birinin başına kendisi geçti, diğerininkine de Kays b. Hübeyre'yi getirdi. Birliklerden birini sağ, diğerini sol tarafta ordunun arkasına gizleyip yerleştirerek savaş nizamına soktu; muharebenin gelişmesine göre bunların harekete geçmesini sağlayacak tedbirleri aldı.

636 yılı yaz sıcağında iki ordu üç ay kadar bekledi. Ardından Yermük Muharebesi, Bizans'ın çok şiddetli bir saldırısıyla başladı ve Bizans birlikleri İslâm ordugâhına kadar ilerlemeyi başardı. Savaşa hazırlık yapıldığı sırada İslâm ordusuna katılan Lahm ve Cüzâm kabilelerine mensup bazı askerler savaşın en şiddetli anında kaçmaya ve yakında bulunan köylere sığınmaya başladı. Bu arada müslüman askerlerden de savaş meydanını terkedip kaçanlar oldu. Bu da İslâm ordusunu zor durumda bıraktı. Hâlid b. Velîd hemen gerekli tedbirleri aldı. Bir yandan İslâm ordusunun gerisinde bulunan savaşçı kadınlara kaçanları öldürme emrini verirken bir yandan da savaşın kaderini değiştirecek olan süvarilerin hücumu geçecekleri vakti kolluyordu. Bizans ordusunun ilk saldırılarını karşılayan Hâlid b. Velîd süvarilerine Bizans süvari birlikleriyle piyadelerin arasındaki boşluğa doğru hücum emri verdi ve iki birlik arasındaki irtibatı kopardı. Sonuçta çok şiddetli bir savaşın ardından müslümanlar kendilerinden çok kalabalık olan Bizans ordusunu bozguna uğratmayı başardılar. Böylece askerî dehasını ortaya koyan Hâlid b. Velîd, Resûl-i Ekrem'in kendisine verdiği "Seyfullah" unvanı yanına bir de Suriye fâtihî unvanını kazandı. 12 Receb 15 (20 Ağustos 636) tarihinde cereyan eden savaşta Bizans ordusu ağır bir yenilgiye uğradı; başkumandan Theodoros ve çok sayıda asker öldürüldü, sağ kalanlar Filistin, Antakya, Halep, el-Cezîre ve İrmîniye taraflarına kaçtı.

İslâm ordularıyla mücadeleyi önce Humus'ta, ardından Antakya'da cephe gerisinden yönetmiş olan İmparator Herakleios bölgede Bizans varlığını sona erdiren bu savaştan sonra Antakya'dan ayrıldı. Urfa'da ve Samsat'ta dağılan ordusunu toparlamaya çalıştıysa da başarı sağlayamadı. İyâz b. Ganm'ın cizye karşılığı ele geçirdiğini öğrendiği Malatya'yı yolladığı askerlerle yaktırdıktan sonra Eylül 636'da İstanbul'a döndü. Müslümanlar daha önce ellerinden çıkmış bulunan Dimaşk ve Humus'a gayri müslim yerli halkın sevgi gösterileriyle girdiler. Bizans'a ait Antakya, Halep, Kudüs, Kaysâriye, Urfa dahil el-Cezîre bölgesi şehirleri yanında İrmîniye'yi de ele geçirdiler. Ardından Mısır'ın fethine yöneldiler.

Yermük Savaşı'nın tarihi hakkında ihtilâf vardır. Bunun en önemli sebebi Taberî'nin râvilerinden Seyf b. Ömer'in savaş tarihini 13 (634) yılı olarak göstermesi, 15 (636) yılında ise Ecnâdeyn Savaşı'nın meydana geldiğini nakletmesidir. İbn

Yermük
Savaşı'nın
yapıldığı
vadi –
Ürdün

YERMÜK SAVAŞI

İshak, Vâkıdî, Halife b. Hayyât ve Medâî-ni ise 15 tarihini vermişlerdir. İbn Asâkir, eserinde 15 yılına ait çeşitli râvilerin haberlerini zikrettikten sonra bunların Yermük Savaşı'yla ilgili olduğunu vurgular; bununla birlikte Seyf'in nakline de yer verir (*Târîhu Dimaşk*, II, 141-143). Birçok araştırmacı 15 tarihini tercih etmiştir. Çağdaş sayılabilecek bir Süryânî kaynağı Yermük Savaşı'nın tarihini Selefkoslar takvimine göre 20 Ağustos 947, milâdî 20 Ağustos 636 ve hicrî 12 Receb 15 olarak kaydetmektedir (bk. bibl.; ayrıca bk. EC-NÂDEYN SAVAŞI).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Abdullah el-Ezdi, *Fütûhu's-Şâm* (nşr. Abdülmün'im Abdullah Âmir), Kahire 1970, s. 217 vd.; Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (Zekkâr), s. 118-119; Belâzûrî, *Fütûh* (Müneccid), s. 139, 150, 160-163; Taberî, *Târîh* (de Goeje), I, 2090-2120, 2155, 2347-2349, 2389-2394; İbn A'sem el-Kûfî, *el-Fütûh*, Haydarâbâd 1388/1968, I, 218 vd., 230; Bekrî, *Mu'cem*, IV, 1393-1394; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), II, 141-166; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, V, 434; M. J. de Goeje, *Mémoire sur la conquête de la Syrie*, Leiden 1900, s. 103-136; J. Wellhausen, *İslâmın En Eski Tarihine Giriş* (trc. Fikret Işıltan), İstanbul 1960, s. 46-60; A. N. Stratos, *Byzantium in the Seventh Century* (trc. H. T. Hionides), Amsterdam 1972, II, 63-74; Hitti, *İslâm Tarihi*, I, 230-233; E. Rab-bath, *La conquête arabe sous les quatre premiers califes (11/632-40/661)*, Beyrouth 1985, s. 205-217; Ahmed Âdil Kemâl, *et-Tarîk ilâ Dimaşk: Fetihu Bilâdi's-Şâm*, Beyrut 1405/1985, s. 403-507; İrfan Şehîd, "Esrârü'n-naşî'l-'Arabî fi fütûhî's-Şâm: Ma'reketü'l-Yermük", *el-Mü'temerü'd-devliyyü'r-râbî' li-târîhi Bilâdi's-Şâm* (nşr. M. Adnân Bahîr – İhsan Abbas), Amman 1987, III, 137-147; Mustafa Fayda, *Allah'ın Kılıcı Halid Bin Velid*, İstanbul 1992, s. 414-422; W. E. Kaegi, *Bizans ve İlk İslâm Fetihleri* (trc. Mehmet Özey), İstanbul 2000, s. 177-226; a.m.f., "Yarmük", *El²* (Fr.), XI, 315-317; "Müslümanlarla Bizans Arasındaki Yermük Savaşı'nı Anlatan Süryanice En Eski Metin" (trc. Abdurrahman Acar), *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, V/2, Diyarbakır 2003, s. 71-75; E. Honigmann, "Yermük", *İA*, XIII, 400.

MUSTAFA FAYDA

YESÂRÎ MEHMED ESAD

(ö. 1213/1798)

Ta'lik hattına
Osmanlı-Türk kimliğini
kazandıran hattat.

Tahminen 1730'lu yılların ortalarına doğru İstanbul'da doğdu. Anadolu kazaskerliği şer'î mahkemesi muhızlılarından (mübâşir) Kara Mahmud Ağa'nın oğludur. Sağ tarafı felçli olarak doğan, sol elinde de çolaklık bulunan Mehmed o haliyle ta'lik hattına merak sardı. Devrin üstadı Şeyhülislam Veliyyüddin Efendi tarafından -bedenî

kusuru sebebiyle- talebeliğe kabul edilmedi. Dedezâde Mehmed Said Efendi ise onu ilk meşkinden itibaren dikkat ve hayranlıkla takip ederek kendisine 1167'de (1754) ta'lik icâzetnâmesi verdi. Halen Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde saklanan (Güzel Yazılar, nr. 324/27-3) bu mâil ta'lik kıtada ismi ve mahlası Mehmed Esad, lakabı da Yesârî olarak kaydedilmiştir. İcâzet merasiminin yapıldığı camide müme-yiz olarak Veliyyüddin Efendi de bulundu. Diğer hat üstatları Yesârî'nin kıtalarına baktıkları esnada sıra Veliyyüddin Efendi'ye gelince onun, "Bu şerefe biz nâil olacakken hayfâ ki elimizle kaçırdık!", bir başka defa da, "Cenâb-ı Hak bu zatı bizim enf-i istikbârımızı (burun büyüklüğü) kırmak için yollamıştır" dediği hattat Filibeli Hacı Ârif Efendi'den rivayet edilir.

Mehmed Esad icâzet aldıktan sonra gelişmeye devam etti. Önceleri büyük İran hattatlarının, bilhassa Mîr İmâd-i Hase-nî'nin üslûbunda ve "İmâd-i Rûm" lakabıyla anılarak yazmayı sürdürdü; kıtalar, murakka'lar, kitâbeler, levhalar yazdı. Zamanla İmâd'ın en güzel harflerini kendi sanat zevkine göre seçerek 1190'dan (1776) itibaren Osmanlı-Türk ta'lik üslûbunu başlattı. Sadece İran üslûbunu benimsemiş olanlar, Türkler'in ta'lik hattını bozduğunu söyleyip bu çıkışı açtığı için Yesârî Esad Efendi'yi kabahatli buldular. Halbuki Türk ta'lik üslûbunda kullanılan harflerin hepsine İmâd'ın murakka'larında rastlanabilir. Ancak İran hattatlarında aynı harf elden farklı görünüşlerle çıkarken Türk hat-tında daima seçilip beğenilen tavrın korunmasına dikkat edilmiştir. Yesârî Esad Efendi yeni üslûbu tam yerleşmiş olarak 1195'ten (1781) itibaren çok güzel örnekler vermeye başladı. 1205'ten (1790) sonra celi ta'likte küplü, çanaklı harfleri alışıldan daha büyükçe yaparak bazı kitâbe-lerinde (meselâ Eyüp'te Mihrişah Vâlîde Sultan İmareti) görünüşe mübalağa getirdi. Bundan dolayı onun son yıllarının yeniden üslûp araştırmalarıyla geçtiği söylenbilir. Türk üslûbundaki en parlak devresi 1195-1200 (1781-1786) arasındaki yılları kabul edilmektedir.

Yesârî'nin ne kadar çok kimseye yazı öğrettiği, meşk yazdığı şuradan anlaşılmalıdır ki -Sâmi Efendi'nin nakline göre- ta'lik kâğıdı imalâtçısı Kadri Usta, meşk günleri onun evinin kapısında oturup gelenlere âharlı meşk kâğıdı satmakla geçimini temin ederdi. Aynı günlerde is mürekkebi, kâmiş kalem ve kalemıraş satanların da müşterilerin talebiyle bu evin kapısı-

na geldikleri söylenir. Daha ziyade medrese talebesi için yazdığı, "softa (suhte) meşki" adıyla tanınan ta'lik meşklerine bakıldığında Yesârî'nin kalemindeki sürat hemen farkedilir. Yazarken sulu is mürekkebinin tercih ettiğinden hattındaki kalem cereyanları zevkle seyredilir; yazdıklarında beğenmeyip tashih ettiği harfler yok denilecek kadar azdır. Bütün bu mârifetleriyle Yesârî Esad Efendi eskilerin "kudretin ibreti" olarak nitelendirdikleri tarifi göz önüne getirir.

Yesârî icâzet aldığı sırada Osmanlı tah-tına geçen III. Osman onun namını ve kabiliyetini duymuş olmalı ki huzuruna davet etti; hünkârın emriyle karşısına oturup sol dizini dikerek yazı altlığı üzerinde yazdığı birkaç satır ta'lik hattını padişaha sundu ve onun ihsanına nâil oldu. Fakat bu sırada sadece 40 kuruş ihsana nâil olabildiği *Tuhfe-i Hattâtın*'de bahtsızlığına işaretle belirtilmiştir. Daha sonra III. Mustafa kendisini Sarây-ı Hümayun'a hat muallimi tayin etti. I. Abdülhamid ve III. Selim devrinde kendilerinin ve devlet adamlarının yaptırdıkları mimari eserlerdeki celi ta'lik kitâbeler Yesârî Esad Efendi'ye yaz-

Yesârî Mehmed Esad'ın ta'lik mâil kıtası (İÜ Ktp., nr. 141-54)

